

ЛУЧА

КЊИЖЕВНИ ЛИСТ

ДРУШТВА

„ГОРСКИ ВИЈЕНАЦ“

ГОДИНА I — СВЕСКА X

ЗА ОКТОБАР

УРЕЂУЈЕ

КЊИЖЕВНИ ОДБОР.

ЦЕТИЊЕ,

КЊ. ЦРНОГ. ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1895.

С Р П С К О О Г Л Е Д А Л О

(друго издање. Цетиње 1895.)

(Н а с т а в а к.)

Односно Томановића, од онога времена ми не знамо ниједнога без Вука, као што не знамо ни другог Вукца арамбашу, него истог Томановића. Али и он се појављује опет око 1725 г. у пјесми XII и око 1735 г. у пјесми XIV. Оваквијех анахронизама може се наћи и више, које треба објаснити и исправити у примједбама, да не чине збрку у нашим појмовима односно догађаја тога времена.

О Никцу од Ровина имамо примјетити још и то, да се у пјесми он назива сином Вука (XIV, 275) и то се потврђује у примједби о Вуку Томановићу: „славни јунак црногорски и отац најхрабријег витеза Никца од Ровина“ (стр. 383). А међу тим по народној причи прави син Вуков био је Живко, који се је одметнуо у Корјениће, због једне тешке увреде, учињене му у Вељим Цуцама, и под именом Каримана он се је отуда тешко светио њима. Али Никац, будући Вуков синовац, увијек је био с њим, па с тога су и држали њега за Вукова сина. Вук Томановић, Никац од Ровина и друге личности, знамените у црногорској историји, заслужују, да се дозна о њиховом животу много више и тачније, но што може дати пјесма, којој није стало ни до хронологије, ни до историјске фактичности, која се саставља под упечатком моменталног одушевљења и иде само на то, да што више узбуди у својим слушаоцима симпатије или антипатије и живље преда лична чувства пјевача. То треба попунити и то сада, док је још живо у народу предање, које се са сваким новим нараштајем све више потамњује, лиња, а на свршетку гине и умире.

Пјесма с једне стране чува од заборавља имена људи и њихова дјела, добра или пакосна, с друге представља нам у живим сликама ондашњи пастирско-војнички живот Црне Горе, и у том смислу „Српско Огледало“ представља неисцрпиви извор.

Четовање престало је у Црној Гори има већ 40 година; а то је била права војна црногорска школа, у којој су се васпитале и све друге врлине црногораца. Ово се најљепше види у „Српском Огледалу.“

Пјесме које се налазе у „Срп. Огл.“, надахњивале су црногорске пјеснике сљедећих нараштаја, не изузимајући и великог творца „Горског вијенца“, који се је побринуо, да их сачува од заборава и предао нама у аманет продужење његова рада.

Што се тиче поетичне стране овијех пјесама, и ту има што да поради критика. Двије пјесме наприм. „Бој с везиром Махмут-пашом“ (XXXI) и „погибија везира Махмут-паше“ (XXXII) некако су збркане и прва је сасвијем невјешто састављена, и види се у њој рука писменог човјека. Види се да је она много прерађивана и с додатцима била је пређе тога наштампана у „Грлици“ 1835 г. Пјесма „Шћепан Мали“ доста је лијепа, али и на њој види се рука писменог човјека, као и у пјесми „Стан полако, рогоје“ (XIX). Пјесма „Похара Жабљака“ (LVI) очигледно је потекла од великог вјештака. Слика црногорских јунака, како њих описује орфана својој госпођи Јакуп-агиници, напомиње нам опис Ахилесова штита у Омеровој Илиади.

Незграпна је пјесма „Ош гриво“ (LXI), а наличи у нешто на пјесму васојевичку „Вук Брајотић и љепа брђанка“, која је напротив врло вјешто изведена. Али нећемо се упуштати у расправљање о овоме много и наводимо то само поради примјера, да покажемо, како „Срп. Огл.“ заслужује проучавања с различитих страна.

У овом проучавању, као што смо показали више, врло је важно покупити све, што се може дознати о личностима, које се спомињу у пјесмама, што ће нам показати прави исторични основ догађаја, а заједно исправити и хронологију. За ову цијелу ми сада предлажемо списак свију имена, која се налазе у „Срп. Огл.“, без таквијех, која немају потребе у разјашњењу, као што су: Иван-бег и његови синови, црногорски владике; или се спомињу мимогред без икакве везе са садржином, као: Марко Краљевић, Бајо Пивљанин и т. д. Сва имена ми разређујемо по племенима или нахијама; при томе билежимо пјесму, у којој се налазе, римском цифром, а стихове обичнијема (арапским) цифрама; а у загради ставимо и годину, ако ова стоји у пјесми; крстом билежимо смрт. Тако исто побилежимо и турска имена, и сувише имена ускока, који су служили турцима, и простих Срба, који су били с њима под морање, као њихови поданици. У неким случајевима ми, може бити, и гријешимо у одређењу

имена у то или друго племе; али то ће лако исправити њихови суплеменици.

Споменувши о потреби попуњавања „Срп. Огл.“ прикупљањем пјесама, које још остају у народу, на завршетку држимо за умјесно рећи нешто о овом прикупљању новог материјала и његовом редактирању.

У томе ми немамо ништа рећи особито, само ћемо споменути, да у том послу нам ништа не остаје, само да шљедујемо Вуку Караџићу, који је за то имао од природе велики дар а у исто се вријеме користио савјетима најбољих у то вријеме славенских научењака, као што је Копитар, Шафарик, Миклошић и др. Он је узео за правило ништа не преиначивати у пјесмама, само доћерати у форми; али, исправљајући граматику и метрику, гледао је, да се сачувају све диалектичне особине, јербо су ове особине врло важне за изучавање српских дијалеката.

То је припознала и редакција новог издања, кад говори, да је допуштила промјену само у томе, што је „стари правопис замијењен новим и што је по увиђавности поправљена интерпункција; а све остало истовјетно је првоме издању, иначе у тексту није нигдје ништа мијењано, него су остала непоправљена чак и три-четири погрешна стиха.“ (стр. VII—VIII).

Али, не гледајући на то, редакција је мало одступила од тога правила и исправља не само нехотимичне или штампарске погрешке, него и диалектичне особености текста. Тако она свуд одбачује на крају *x* у *genit plur.*, у изразима: одвоише других пет стотинах XXIV, 194); разур Вранићах (XXXIV); но ми чине зулум по крајинах (XXXVI, 71), наврх Дубочаках, црногорацах, тураках, ровинах и т. д.; поправљено је нејотовано *y*: уришају (XXIV, 164) у јотовано-ју. *E* да би ти Бог и срећа дала (XI, 109) поправљено је са *Једа*. У стиховима —

„Ако водиш овце на Риђицу,

Е Риђица није нигда сама“ (XLVII. 59—60)

исправљено је *e* у *јер*; „у које су стотина пандурах (XIV, 216)“ исправљено са: стотину пандура; посриједи (XVI, 15) са: по сриједи; насред (XVI, 70) = насред; у мјесто: да с' састану с дуждем пријатељем (XXIV, 167) = да се стану; у мјесто нетко и нетки (XXXII, 229) = неко; тако исто промијењено је: код оваца није нитко нема (XXXV, 54) = са *нико*. Ако ове форме не одговарају општем литературном језику, а оне карактеришу мјесто диалектичне особине, што се и тражи у народ-

ној пјесми. У многим случајевима сагласно и с новим правописом у старом издању по нашем мишљењу са свим правилно употребљена су мала слова: трешњевачке овце (XLVIII, 35), А погоди кадију Њухара ((LIII, 136), кућишта у Салковини (LVIII, на многа мјеста); на широку локву Радојеву (XXX 13 и 84). Пратиоци мрке од Никшићах (XXII, 26); ма владика топе ужижаше (XXXI, 138); доловах у дб (XI, 140, 120). Напротив неправилно стоји у оба издања:

До Мостара града бијелога
И пролома турачке Касабе XIV, 148).

гђе у првом случају сопствено име, у другом — опште; а у стиху :

Већ подигни од града грађане (XXXV, 92).

Град замјењује име Никшић, дакле сопствено име. У новом издању повторена је погрешка старог: А на руке Шунгу (у старом: о) Пешикану (L, 98) умјесто Шуњу, како се види даље; а тако исто: у стиху: Сведи војску низа Сливе равне (XXXV, 93) мора бити Сливље или Сливје, на дно Никшићког поља. У нумерацији пјесама XXV стоји мјесто XXVI, а у пјесми XI пропуштен је стих 141:

Четириста главах посјекоше.

Требало би ставити нумерацију стихова у свакој пјесми, као што је то у збирци Вука Караџића.

Чинимо ове мале примједбе узгред, само да обратимо пажњу на вишу тачност будућих редакција, ако би предузели ново (треће) издање „Срп. Огл.“ или издање новијех пјесама.

Сад шљедује списак имена људи; а с временом, надамо се, да ако не ми, а оно неко други потрудиће се, да сакупи имена мјеста, што је тако исто потребито за тачније схваћање садржине пјесама.

Ево списак личнијех имена. која се спомињу у „Срп. Огл.“

Ова имена ми разређујемо у двије рубрике: А., Црногорци и Б., Турци. У прву рубрику улазе сви, који су радили заједно с Црном Гором и ако нијесу били прави Црногорци, као што су Ерцеговци или Бокијељи; у другу — Турци, међу којијема бројимо и Црногорце, који су ускочили из Црне Горе и радили против своје отаџбине од освете, и друге Србе, који су били с турцима под морање. Црногорце разређујемо по племенима или нахијама и, у колико смо могли сфатити, по браствима; односно турака биљежимо само из којег је мјеста.

На крају ставимо име једнога француза и с њиме три словена, који су били с французима, али не знамо, оклен су.

Римскијем бројевима означујемо пјесме, арапскијем или обичнијем цифрама — стихове; крст † означава смрт.

У свакој рубрици имена шљедују по хронологичном реду, како се налазе у пјесмама; али допуштамо себи то само због тога, што нема толико много имена, а иначе морали би смо се држати реда азбучног.

А. Црногорци.

І.

Озринићи.

1. Мићуновић Вук с Велестова — V, 40, VI, 10; IX, 115, XI, 189 (спомиње се, као погинули од пређе); XVIII, 31 (то исто); XXIII, 95, 107, 115 (опет жив).

2. Мандушић Вук с Велестова — V, 11; VII (цијела пјесма); IX, 118, XI, 192 и XVIII, 35 (спомиње се као погинули); XXIII од 95 и даље (опет жив).

3. Мрваљ Вукота с Велестова — V, 70; Мрваљевићи Драшко и Вукота VI, 11, 10, 73.

4. Поповић Драшко с Кчева равна — V, 9, X, 200 (војевода).

5. Вукотићи — VII, 56, 67 (9 брата чувају овце); — Вук — XIV, 229; серд. Вукале XVII, 222; — Ђикан сердар XVIII, 70, 146; — Драго XXIV, 234 (предводи војску); — Мићо војев. LIII, 5, 60 и даље.

6. Домазетовићи 4 брата VII, 57, 109.

7. Вулашевићи два брата VII, 69.

8. Дајичић Симон VII, 61, 80.

9. Гојковић Симон VII, 105.

10. Мргудовић Гојко VII, 60.

11. Којичић Вуко IX, 88.

12. Моисије кнез на Кчеву (његова љуба) IX, 86; XI, 60 (њему пишу); Крсте Мојашева XI, 168; њезин ђевер Томаш Николић XI, 129, 172.

13. Милић поп IX, 112 (спом. као погин.).

14. Ђукановић IX, 113, (спом. као погин.).

15. Балетићи два IX, 116 (спом., као погин.); — Раде XIV, 277; XVI, 6, 90, 97 XXI, 15 — и Вукота XXIII, 11, 96 и још на много мјеста.

16. Вук од Јабуках у Велестову, побратим кнеза Мојсија XI, 97.

17. Матијаш старац XI, 147; Јанко Матијашев XI, 145.

18. Гаврилов Турчин с Кчева XIV, 4; — Осман XIV, 279; Гавриловић Бајо XIV, 283; — Туро XVII, 135; XXI, 13; XXII, 3.

19. Перишић Аћим XIV, 278.
 20. Дајичић Живко XIV, 281.
 21. Марковић Пејо XIV, 293; — Марко XXII, 33, 111; — Мато XXIV, 235.
 22. ^{V кнез} Пејовић с Убала Кчевскијех XVIII, 68.
 23. Петровић Драго XXII, 49, 168—176.
 24. Биочевић Андро XXII, 109.
 25. Бурићи — Митровић Марко и за њиме четрдесет — од Загреде XXVIII, 144.
 26. Шалетић Перко на Кчеву XXXIII, 6, 48, 90; — Ђуро 99, 104, 112, 123.
 27. Ремиковић Живко с Велестова XXXIII, 116.
 28. Гардашевић Мићо Чевски буљубаша L, 43, исто даље Турчиновић Мићо 51, 54, 129, 160.
 29. Милутинов Симо на Кчеву L, 6.
 30. Петар буљукбаша из Марковине LIII, 41.
 31. Шакић Горчин, друг Петра LIII, 70.
 32. Радуловић Симо XIV, 5, 276; XVII, 136; XXI, 17.
- Још се спомињу: Ненезићи, Абрамовићи и Катнићи VI, 73, 74.

NACIONALNA
BIBLIOTEKA П.

CRNE GORЕ Црне Горе

1. Батрић Перовић из Заљути, који је прије погинуо, и брат његов Радуде, који га свети П (цијела пјесма).
2. Томановић IX, 114 и XI, 191 (спом. као погин.); — Вук XII, 104; XIV (цијела пјесма); — Никац XIV, 274; — од Ровина XVI (цијела п.); XVI (тако исто); XVIII, 4, 62 (на његовом мачу се куну; при свршетку рањен); XXI, 1. и даље (тражи харач од Никшића); 95; — Богдан и Вукајло дјеца Никчева XVII, 32, 106; — Никчевић Богдан XXI, 96.
3. Роган, кнез на ^{Никшићу} Трепачу, његова кула и љуба IX, 12, 17; — Рогановић и љуба XI, 30; — Јово XIV, 184; два Рогановића поћераше турке XXXV, 123.
4. Вукац арамбаша XI, 195 (спом. као погин.).
5. Марковић Вуко од Трњина XII, 47, 105; — Пејо XIV, 293; — Хајдук XXI, 21.
6. Жутко Липљанин XIV, 286; XXI, 19.
7. Вук с Добре—воде XIV, 285; XXI, 23.
8. Ресковић Вуча из Ровина XVI, 176 (препануо је своју војску).
9. Васкова Даница XVII, ²²⁵ (сама носи 9. цеведрара).

10. Бајо од Заљути арамбаша XXIV, 237.
 11. Томо од Заљути привидно служи турцима, али су тим помаже својијема XXVII, 79 и даље.
 12. Турчин од Заљути XXIV, 237.
 13. Кнежевићи — Голуб XXVII, 9, 122, +, 130; — Драго 162, 197.
 14. Батрићевићи с Извора—Горњих — Драго XXVII, 10, 63, 136, + 146; — Голуб 63, 156.
 15. Банићевићи с Извора—Доњих XXVII, 56; — Саво и Мијајло 66, 98.
 16. Пешикани с Извора—Горњих Пејо XXVII, 61, 94, 165; — Шуњо XLVIII, 41, 56, 65; L, 98, 121; LIII, 1—50; — Зеко XLVIII, 45 (дијете); LIII, 30, 53.
 17. Вуксан војев. на Трешњеvu XXXIII, 28.
 18. Кривокапић Ристо из Заљути XLVIII, 118.
 19. Вукадиновић Михајло XLVIII, 43.
 20. Гавриловић Бајо XLVIII, 42, 127.
 21. Симоновић Живко од Заљути XVI, 140, + 144.
- Овчари: Турчиновић Марко XLVIII, 107; Косовић Андрија — 113; посјечена три добра овчара: Муратовић Саво, Бајовић Лазар и Михајловић Шунда LIII, 19—21; случајно погинули од својега Шарановић Јоко XLVIII, 115.

III. CRNOJEVIĆ

Бјелице.

1. Милић војевода XI, 103; XXIV, 245; — Вуксан војев. L, 88.
2. Сенић Живко XIV, 227, 288, 344.
3. Вуко од Бјелица XIV, 287.
4. Станко, кнез од Предиша XVIII, 6.
5. Крцун Савов XXXI, + 246.
6. Васовић Косто од Бјелица, голем јунак XXXIII, 96.
7. Горанов Михајле XLIX, 84, 109.

IV.

Загарац и Комани.

1. Лазаревић Рамо у село Загарац L, 66, 167; LIX, 10, 24, 25, (само се спомиње, како су га бојали и штовали турци); — Јакша, његов најмлађи син, посјечен на вјеру од турка LIX, 26—33 — Илија Рамовић, брат Јакшин LIX, 5, 7, 34..., 60—76, 99—102.
2. Симо барјактар LIX, 104.
3. Новак и Кујо Марковићи из Комана LIX, 57, 58.

Загарчани и Покрајвођани и Лакићи, љути убојници, што су помогли Бјелопавлићима LVII, 175

V.

Његуши и Цетињско поље.

1. Мартиновићи — пет брата од Мартина III, 211, 281; 247 (Мартинићи); Батрић, Марко, Милош, Томаш и Иван III, 189—191; — серд. с Цетиња LVI, 439; — Иво 490.

2. Бориловић Вук III, 282.

3. Радонићи с Његуша — поп Жутковић V, 101; Томо Жутковић XVIII, 5; Жутковић поп и сердар XXIV, 243; Вук Гувернадур L, 5....

3. Петровић сердар с Његуша XXIV, 242; — Сава, млађи брат владике Св. Петра, XXXI, 221—230.

4. Кустодија Лазар XXVII, 188, 190.

—
Јован кнез из Ђеклића L, 78.

(Свршиће се).

NACIONALNA
BIBLIOTEKA
CRNE GORE ĐURĐE
— ERNOJEVIĆ
ser. 563. Lupa X⁷, de ind. 1895.

ПРОПАЛИЦА.

....Знао сам га.... ужасно је пио,
По несрећи и друг ми је био;
Пратио ме јадник по дану и мраку —
При сваком кораку.

Дуге теревенке учинише своје,
Смежура се лице самртичке боје;
Од кршна ђетића, што је стене slam'o —
Оста — авет само!...

Учио је мало, па бацио књигу.
С ким ће да бекрија водио је бригу.
Кад год бих га пит'о: докле мисли 'вако...?
— Он би само плак'о....

Болом свладан кад је у постељу пао,
Био сам код њега лекове му дао;
Па када ме гледну.... и за руку узе....
Грунуше ми сузе. — — —

Дође хладна јесен, лист поче да пада....
Неки изодавна — неки изненада;
Први мраз забели.... к'о већ у том добу —
На његовом гробу....

Петроград, 1895.

Васа Ешкићевић.

ПАШИНА РОБИЊА.

Црпница из Сарајева, написао Пајов.

Није то ни тако давно било. Фазли-паша био је Муселим у Сарајеву. Шехер Сарајево бијаше окићено чим, може бити, ниједна варош тада у уљуђеном свијету. Јеси ли ударио од истока на велику — на Граду — капију, остао си и нехотице забезекнут. Танка вјешала — тај несрећни биљег Фазли-пашина времена — прва су ти пала у очи.

Потјерало те нешто натраг. Жалост, која је обузела твоје груди тим немилим призором и нарицање обудовљеле љубе, нијесу ти дали, да туда прођеш.

Вратио си се далеко.... далеко... преко Козје ћуприје, па ћеш на Бабића-башчу. Ишао си као у какву тешку сну.... у бунилу, гдје се душа само мучи, гледајући тешке муке оног невиног паћеника, те на вјешалима издисаше.

И кад си већ био на домак Бабића башче, отео ти се поглед горје жалосном граду и великој капији. И таман да ти олакхне срцу, што си се од тог кобног мјеста уклонио, кад али нови и жалосни приказ: и Бабића башча окићена — танким вјешалима.

Не вјерујеш чисто рођеним очима. И опет погледујеш, да нијеси окле на Граду, али чујеш тужну запијевку још тужније мајке, гдје нариче и бије прса проклињући Бабића башчу...

Јеси ли ударио одоздо од западне стране, нијеси ни туда веселије прошао. Танка вјешала китила су и Исета и Кошеву — све четири царине, куда си у Сарајево улазио.

Шта си могао мислити тада о Сарајеву? —

— Али стани; не ћу да те буним том жалосном добом, која као куга владаше неко вријеме Сарајевом.

— Причаћу ти нешто друго, али што се тада догодило. —

Тако рече мој чика Јова, кад ми оно причаше што — шта из прошлости Сарајевске.

— Синко! причаћу ти нешто, што и теби може ваљати. Млад си, а у нашем мјесту, кога још добро не познајеш, јер

се ми не дамо ни познати, ако нас сам не купи и не позна. Времена се мијењају, а и ми с њима. И сад веле, да је боље вријеме, али ми смо богме чини ми се гори. Падамо у стану и малу, у вјери и имену. У тебе су боље очи, али може бити, да ти тога опет не видиш; па није се ни чудити, али тек и у твом срцу — знам — нешто лѣкне, кад чујеш; Јово — боже ослободи — постао оваки, Перо онаки, Ристо се превјерио....

— Је ли да погађам?

— И ти то видиш, али може бити не знаш, откуда је тако. И боље да не знаш. Црв, мој синко, поткопавајући, и најјачи бор прегризе и обори. Таки се црв укопао и у жиле нашега народа.... поткопаје га и гризе, а шта ће једном бити.... ох лако је погодити! Ми и не осјећамо таман као ни онај бор, али црв ће нас мало помало ископати. А то видимо и данас....

Чуо си за несрећног М...ју.. превјерио се. Ето то ме натјера, да ти сад нешто причам, па да видиш, да ни ми није-смо вазда 'ваки били; били смо и бољи. Причаћу ти нешто из оног Фазли пашина времена, о ком ти мало прије говорих.

А да се боље разумијемо, одма ћу ти споменути. Слушај. —

— У Сарајеву бијаше једна млада удовица — Тата Станишина. Домаћин јој богме поодавно отишао Богу на истину, а њу младу оставио са двоје нејаке дјећице. Милану јој је тада могло бити пе-шес година, а Зорица истом од сисе одбјена. Имали су приличну сермијицу, те су баш лијепо животарили.

Пролазио дан за даном, а година за годином, док и дјеца поодрастоше. Милан већ момчић, а Зорица букнула, да је се два ока нагледају.

А и мајка им с цјецом весела и рахат па ни мало не стари, него би рекао сваки дан све то млађа. Не зна се: претља ли је, руменија ли је, Боже ме н'уби: таман као дјевојка.

А Зорица, шта ћу да ти је описујем.

Узми мирисни пупољак румене руже у благом прољетњем јутру... Што га више окрећеш, све ти се више свиђа; што га више гледаш, све ти је љепши; што га више миришеш, све ти је слађи и ти би да тако вјечно радиш да га непрестано држиш, гледаш и миришеш...

— Така ти бјеше и Зорица.

— Ако си је једном погледао, желио би да је сваки дан виђаш; јеси ли с њом само једну ријеч прозборио, не можеш, а да то опет не учиниш. Па ти се чини: е да ти је, па да с њом вјечно разговараш. И пристао би, па да се од ње и не

мичеш. Није то све ни што је лијепа, него је некако мила... слатка... умиљата.

Није нико знао, а и Фазли-паши око на њој остало. И колико је био силник, опет је ту укривао траг својој намјери. За Зорицом пусто срце пуче, а опет ама баш никад не даде повода ни најмањој сумњи.

И кад је већ дошло до грла... кад груди, срце све бијаше испуњено љубави... жељан или боље страшћу за Зорицом, Фазли-паша зовну, — иза дугог мучења и премишљања — преда се свог Сејмена.

— „Мујо — тако се зваше —

Ти знаш, да ти ја за твој труд никад не остах дужан. Ваљан си ми био до сад, а и ја сам теби ваљао. Гдје ми је требало најпоузданијега, тамо сам вазда тебе слао; био си ми вјеран и послушан, а то и сад од тебе тражим. Хоћеш ли ми учинити, што ћу ти заповиједити?“ —

Мујо метнуо руке на прса, па у радости плива. Није шала Фазли-паша, па с њим таман, као са својим акрамом.

— Хоћу, свијетли пашо! —

— „Али ти се ваља оженити“. —

— Па и то —

и велика се Мујина уста развукоше, а помолише крупни зуби..... смије се... радост изненада.

— „Влахињом — наставља паша.

Мујо омиче раменима, а превлачи густим обрвама; хоће к'о нешто да рече, али се устеже.

То је опазио и Фазли-паша, па ће као да га извуче из те нехотичне неприлике:

— „Ти би нешто канда рекао, па слободно...

— Свијетли ефендијо, к'о мислим, да ти не буде зазор, а ја би к'о хтјео, да се та влахиња најприје потурчи....

Паша се осмјехну његовој простодушности, па ће;

— „Потурчићемо је одмах, само је ти у кућу.

— „А знаш ли која је?

Мујо узвјерио очима, па једва што чека ријеч из паши-них уста.

— Ја валај, ефендија, не знам.

— „Она млада удовица Станишина.

И Мујо задрхта од радости; није нама така зејнабија, па да му сама у уста пане.

Пристао је одма. И прве вечери, која омркие, он ће са још двојицом-тројицом удовичиној кући.

Паша се бојао онако из неба, па у ребра банути у удовичину кућу, па Зорку опремити у свој харем. Дјевојче младо — готово дијете, а из зенђиле куће, па не би мировао ни владика, а ни Сарајевски Срби. Било би ту свашта, али овако, Мујо ће украсти Тату, те ће дјеца остати сама и Паша ће их примити, да о њима води бригу. Прекрасна мисао. И паша весео; пошло му је за руком, неможе љепше ни красније него је. Она млада препелица у његов ће кавез.....

* * *

Зимње је вече. Густа зимска магла пала по Сарајеву, па баш не видиш ни прста пред оком. Снијег и по улицама од педља, следио се, па кад идеш таман ко по џаму. Не крочиш десет пута, па посрни. Па и мало кога можеш видјети по улицама, особито у вече... све мирно, само по каткад налети руља запуштених паса, те се отреса и лавезом мир прекида. Ко има кућу, а Бог му дао, те има и дрва, он код куће у топлоти. Тако бијаше и с младом удовицом. Наложила у земљану пећ, па сједи са своје двоје дјечице, раде и забављају се; уживају једно друго гледајући — спокојни као мало ко. Анђео среће и блаженства као да вјечно лебдијаше над њиховом кућом.

И таман се спремаху, па да лијежу, кад залупаше врата; није то мало, него се одма извалише. Сви од стра занијемљели. Боже сачувај, а веле, да се свашта по Сарајеву привиђа, од кад поче паша да вјеша онолике људе ни криве ни дужне.

И Тата и дјеца изгледају таман као на смрт, кад ће им преко прага.

Па и није било ништа боље. У куће уљегоши три чудновате прилике. Нијесу то људи, него некакве авети. Црни као црни Арапи; црњи него и они шехови, што из арапске долазе.

Дјеца вриште, па се прицапала уз матер. Тата склопила руке, хтједе да их моли, да их преклиње, али не имаде кад, они не слушају. Она се стисла око дјеце; собом поклонила Зорицу, па само што је љуби, али они је прицапаше, као клијештима, отргоше је од дјеце, стискоше јој уста, да не за попаже.... и онесвјешћену однесоше.... неста их... замакоше у пусту помрчину. Дјеца вриште читава се кућа разлијеже. Долетјеле и комшије, питају их шта је, али они не умију ни да кажу. Обавили једно другом ручице око врата, па само што јадикују:

— Мајко, мила Мајко! —

Сјетише се комшије јаду.

Мире дјецу, али их не могу да умире. Они једнако „Мајко! па Мајко!“.

Многоме је суза потекла; па како и не би, би и најцрњи душманин заплакао, гледајући ту јадну и расплакану дјечицу.

Боже те сачувај те страхоте, па ето ти. Сјутри дан знало је готово пола Сарајева, што се догодило с удовицом Татом. Људи из комшилука отишли, па казали и владици; био је то неки Грк Игњатије.

Али шта ће, кад не знају: ко је однијо? Владика одма к Фазли-паши. Каза му све, као што је чуо, али залуду.

Фазли-паша се чини свему невјешт. Обећаје владици, да ће се заузети и те хрсузе наћи. Мало постајало, а Фезли-паша позва Милана и Зорицу к себи.

Дјеца стоје пред њим, а дрхте као прут. Ухватили се за ручице, па само што вичу кроз плач: наћи нам мајку, добри сфендија.

— Хоху, хоћу — одговори умиљато Фазли-паша, а злобно се смије.

— Али и ви мене нешто обећајте. Дјеца стоје као укочени. Невини и безазлени, па и не помишљају ни на какво зло. Паша им обећаје повратити мајку, њино добро, њино све на свијету. Њихова мила и добра мајка, која их је онако одгајила и учила.

— Мајку нам, добри сфендија, мајку, па ишти све, што имамо, одговарају обоје као из једног грла.

Док ће Милан као мало паметнији.

— Ено куће, дућана, све нам узми, само нам кажи, гдје је наша мајка. —

И опет заплакаше. Плач бијаше чудноват; оне бисерне сузице као да бијаху израз и туге и наде младих и невиних срдаца....

— Нећу вам куће, ни дућана, него ћу вам и још дати, само ми нешто обећајте.

Дјеца занијемила, као да су оловом заливени.

— Хоћете ли се потурчити?

Они шуте.

— Хоћете, е па добро —

Настави паша, а дјеца ударише у плач.

— Не никада, никада. Турци су нам све однијели, што смо имали све... све... нашу милу мајку.

И једно друго стиште јаче ручицама.

Фазли-паша намигну на Сејмена, те стајаше у прикрајку. Сејман прилеће и шчепа Зорицу.

Вриште дјеца, к'о на живој ватри.

Понесе и Зорицу.

Она плаче, јауче, богоради, али узалуд. Пошљедне јој ријечи бијаху: не дај ме, Милане брате....

И Милан осјети, и ако је мајешан и млад, нешто јако у себи; нека струја прође га свега: главу, груди, ноге, руке, које се и саме грчевито стискоше. Створише му се пред очима они Арапи, те му мајку однијеше, па ови опет, што га са сејом растави, па паша.... и нешто му силно у ушима зазвони: Паша је свему крив.... И Милан полеће, као онај млади и разјарени рис, пут паше.... али паша викну: У хаис домуза и Сејмени га шчепаше, те с њиме у томруке.

Ето ти, шта би: Милана на муке, а Зорицу у — Фазли пашин харем....

Ту мој чика-Јова стаде. Очи му заводњеше и неколике му се сузе скотрљаше низ старачке образе. И мене прођоше трици.... али једва чеках, да чика настави.... Гледам га, а он шути. И тим би чини ми се и завршио, да ја не отпочех:

— Је ли, чика, а шта би даље с Татом, па и с овом дјецом? Остаде ли Зорица сасвим у Фазли-пашину харему?

— Са Татом ваџом?

Настави опет чика-Јова:

— Мујо се још са двојицом нагатио и нацрнио, као што ти рекох, па Тату и украо. Али му се жезла изјалови, јер она се сиротица онесвијести и једва што је донесоше кући, гдје је чекао хоџа, да је потурчи, а Тата издахну.... Уби је зар дамла од страха.

— Зорица поста пашина робинја. Добро су је у харему назвали, али она је венула таман као птичица, кад јој укинеш златну слободу, и у кавез је затвориш. У залуд су ти све ђаконије, којима је нудиш и сва пакња, којом је пазиш, кад јој није њене слободице.

Тако је и Зорици било.

А још, кад је почеше турчити; хоџа нешто мрси, а она склопи ручице, па само што се крсти и вришти. Ето ти како јој је било. Буле се око ње окупи, па отезају, како је асли Алах и дао на овај дуњалук, да уреси чији мирисни харем, а не, да остане ђаурка.

Милана су мучили нечувеним мукама и нагонили га, да се потурчи, али ни он никад за никад. Лежао би по седам дана у тапруцима и живио само о капи воде, али вјером никад да крене.

Ето како су прије и наша дјеца чувала име, образ и вјеру, а данас... ох ми још стари данас то срамно газимо.

Тако чика-Јова поче опет да јадикuje, сашавши са приповједања, али га ја тргох из те жалости, молећи га, да настави само о Милану и Зорици.

— Па шта би с њима још, причај ми, драги чика-Јово!

Ето тако је трајало све до Омер-пашина доласка у Сарајево (1850). Њега је веде послао сам султан Абдул-Меџид, да уведе у Босни танзимат и ред. На Мусали, уз највеће војничке свечаности, а уз мушпају топова, пренио га је царски ферман, којим је мушир Омер-паша именован поглавицом Босне и овлашћен, да свагда заврши вољу падишину, тј. још оно што је одређено у хатишарифу од Бидхана (1). Бива да даде равноправност свима, па и раји.

Сад се могло потужити Омер-пашу за све. С тога му и владика каза за Фазли-пашу шта је учинио с Миланом и Зорицом. Омер-паша обећа владици, да ће се заузети, што збиља и учини. Пошље неколико пушта Милана из тавнице, а владика га спреми у Београд, да му у Сарајеву не би, штогод Турци учинили.

И Зорицу је тражио Омер-паша, али не могае никаке да је стигне. Харема Фазли-пашина на свиједи преметати, јер то није допуштано ни каурини, а не Турчини, и царском човеку. Но опет Омер-паша знаде и томе доскочити.

Кад је много предова босанских ага и бегова посла пове-зале у Цариград, бијаше међу њима и Фазли-паша.

Омер-паша нешто јави владици, а овај то одмах поручи Милану у Београд.

За Фазли-пашом јеру му се и харем из Сарајева на Брод пут Цариграда.

Од Брода је харем пошао лађом до Биограда.

Кад се устави лађа у биоградском пристаништу, допаде српска стража и отпоче преметачину. Свака гледаше задрже, шта ће се догодити. Стража дође и до Фазли-пашина харема. Жене се одврпадиле а пратиоци им на питање одговарају само са: Аман јараби! овдје нема никакве потурченице! Док у један пут искочи једна млада дјевојка, замотана богатом и везеном переном; запомагла:

— Не дајте ме ако Бога знате: не дајте да ме воде у Цариград. Ја сам Српкиња Зорица. Њен брат Милан, који

1) „Босан. Вила“ 1886 број 128 стр. 186.

Пробудићу огањ од пламене страсти;
Полетићу лудо да обвијем руком
Твоје вито тјело и да пијем сласти
Са усана твоји; прећутаћу мѹком
Све, што собом крије вео прошлих дана...
Угушићу боле и сјећат' се нећу
Лажне вјере твоје, извор мојих рана,
Што ми око муте, што ми сузе крећу.
Из пепела мртвог подигнућу храм
Уздања и среће, покоја и мира;
Повратићу снове из гробовске таме —
На прсима мојим зазвониће лира,
Да прољеће слави ускрспулих нада;
Са усана мојих прелетити неће
Ни прекор, ни руга, ни тити клетва јада
За обману твоју... Пун усхитне среће
Полетићу теби чист, без сумње црне,
К'о вал што полети крају хриди оне,
Па раздробљен о њу пучини се врие
И с јауком клетве у понору тоне...

18 Септ. 1895.

А. Шантић.

МЕДУЗИНА ГЛАВА

ШАЉИВА ИГРА У 5 ЧИНОВА

ОД РИКАРДА КАСТЕЛВЕКИЈА

превео с талијанског

Филип Ј. Ковачевић

ЛИЦА:

Леополд, велики војвода,
Франц од Најбурга, његов незаконити син
Дутертре, осамдесетогодишњи слијенац
Карло, његов син.
Пасквал, банкијер.
Конте Типфелд
Барон Блумфелд, пиратиоци великога војводе.
Конте Таненберг
Аренфелд, појни ађутант великога војводе
Магдалена, маркиза од Миранде
Софија, жена Карлова.
Антонина Хуберт.
Паолина, дворкиња Софина.
Елсазар, касијер банкијера Пасквала
Један придворник великога војводе.
Јаков, слуга Пасквалов.

Мјесто: у Паризу.

Вријеме: прва половина овога вијека.

(Наставак.)

ЧИН ТРЕЋИ.

Призор првога чина.

Појава прва.

Велики војвода сједи за писаћијем столом и прегледа списе, које му по реду додаје Аренфелд.

Велики војвода: Толике досаде! вазда молбснице, вазда напомене, увијек иста пјесма! (*Посматрајући неку напомену*). Шта је ово? Ах! жена изгнанника Конта, Пафа, обраћа се за помиловање свога мужа. Ово је четврти или пети пут да јој одбијам молбу. Казао сам вам, Аренфелде, да нећу ово више да видим.

Аренфелд: Свјетлости, ова је напомена стара; већ одавна лежи на столу ваше свјетлости.

Велики војвода: (Читајући). Она моли у име својијех синова. Седам синова! Сви ови молиоци имају толико синова, а ја немам ни једнога! А баш: како ми је онај сметањак од онога посинка? Може ли се кренути на пут?

Аренфелд: Строго судећи не би могао, свјетлости, али ипак...

Велики војвода: Оздравиће у Бадену. Данас по ручку кренућете на пут. Прије него отиде, треба да ми се Франц пријави да га поздравим.

Аренфелд: Слушам, ваша свјетлости.

Велики војвода: Треба ипак нешто одговорити госпођи Контеси Паф. Сирота жена чека нестрпљиво тај одговор. Писаћете јој, да јој не могу удијелити помиловање; али она има седам синова. — Она је у нужди. Издајте јој једну упутницу од хиљаде форината на моју властиту касу, и пишите јој уљудно.

Аренфелд: (за себе). Кора је сурова, али је плод добар.

Велики војвода: На двије очекујем онога господина... банкијера Пасквала. Изводи ме он из стрпљења са својом дрскошћу; али ствар је у томе, да га морам видјети. Уведите га чим дође.

Аренфелд: Разумио сам, свјетлости.

Велики војвода: У који час доћи ће она госпођа, за коју ми је јавио мексикански посланик. Какви ће ђаво то бити?

Аренфелд: Каква Американка, његова земљакиња.

Велики војвода: Чак из Америке долазе да ми досађују! Мени, који не могу жене видјети!

Паолина: (са једном посјетницом у руци). Краљевска свјетлости, нека госпођа чека да приступи.

Велики војвода: Је ли вам казала своје име?

Паолина: Овдје је свјетлости *(пружа му посјетницу)*.

Велики војвода: Маркиза од Миранде! Што! Како! Јесте ли разумјели, Аренфелде.

Аренфелд: Разумио сам, свјетлости.

Велики војвода: Маркиза од Миранде! Она скитница, она вјештица! Нећу је примити! Отпуштите је!

Аренфелд: Одмах, свјетлости *(креће)*.

Велики војвода: Чекајте! Аудијенција била је дозвољена, не могу бити неуљудан. Ма гле кога баш морам примити! Једну вјештицу!

Аренфелд: Ваша свјетлост не боји се чаролија.

Велики војвода: А који ђаво то зна? Али и пак пуштите је да уђе. *(Аренфелд излази са послужитељем)*. Шта ће са мном ова Армида? Савладати ме ваљда да измоли милост? Вара се јако. Огрсићу је у кратке. *(Стави се у озбиљноме положају наслоњен на пећи. Маркиза улази покривена велом.)*

Појава друга.

*Магдалена и први.**Велики војвода:* Ви сте маркиза од Миранде?*Магдалена:* Јесам, свјетлости.*Велики војвода:* Оглашено име!*Магдалена:* Јест сада, пошто га је ваша свјетлост изговорила.*Велики војвода:* Ах! Па шта требате од мене?*Магдалена:* Двије милости, свјетлости: једну једва могућу, другу сасвим не могућу. *(почивка).* Ваша свјетлост не удостојава ме одговора дакле?*Велики војвода:* Задивио сам се вашој смионости, госпођо. Не одобравам ништа, него се чудим како сте се усудили да ми се пријавите!*Магдалена:* Пријавила сам се дозволом ваше свјетлости.*Велики војвода:* Дозволом преухитреном. Када сам дозволио приступ, заборавио сам био на ваше име.*Магдалена:* А што вам је зло учинило ово моје скромно име, свјетлости?*Велики војвода:* Мени ништа, госпођо; али је оно саблазнило сву Германију.*Магдалена:* Ништа мање! Али је она много велика, свјетлости.*Велики војвода:* Немојте се шалити, госпођо, немојте се шалити. Ви сте са вашијема чаролијама претворали у материјалисту и незнабошца најрелигиознијега и најчеститијега пјесника мога народа, Мозера Хартмана.*Магдалена:* А гдје је то зло, свјетлости? Ваш пјесник, прије него се са мном познао, састављао је просте стихове, а сада саставља узвишене.*Велики војвода:* Али његова душа?*Магдалена:* Прелила се у његове стихове, свјетлости, те је сада двојструко бесмртна.*Велики војвода:* Ма знате ли да је ваша смионост превелика! Ви се разговарате са мном као с каквијем вашијем љубазником. Ко сте ви, госпођо, те се држите изнад сваког дужног понитовања и мислите да сте равни једноме владару?*Магдалена:* Ја? Ја нијесам ништа друго него једна сиромашна жена сасвијем понизна и много блиједа — а погледајте, свјетлости. *(Дигне вео).**Велики војвода:* *(Посматрајући за себе.)* Душе ми, имају разлог.*Магдалена:* Дозвољавате ли ми, свјетлости, да останем овдје?*Велики војвода:* Боље би било да се нијесте ни пријављивали; али већ када сте ту, нећу бити толико неуљудан да вас отпуштим,

Магдалена: Хвала. Могу ли дакле сјести.

Велики војвода: Изволите.

Магдалена: Али треба, ваша свјетлости, да ми дате примјер; у противноме случају не бих се смјела усудити.

Велики војвода: Сједите, сједите баш на диван. Ја сам војник, па ми је мило стојати на ногама. Дозволите ми ту књигу, што држите у рукама, да вас ослободим сметње.

Магдалена: Хвала, свјетлости. (*пружи му књигу*)

Велики војвода: Молитвеник! Ви сте дакле побожни?

Магдалена: А зашто не свјетлости? Ја сам грешница и треbam опроштаја с неба.

Велики војвода: (*ставивши књигу на столу*). Говорите.

Магдалена: Прије него вам образложим своју посјету, треба да нешто упитам вашу свјетлост.

Велики војвода: Да чујем!

Магдалена: Ваша свјетлост сигурно зна, какве услове захтијеваху стари Римљани од једне женскиње, да буде убројена у свећенице богиње Весте?

Велики војвода: Чудна ми питања! Да-боме знам.

Магдалена: Ца лијепо, свјетлости? Онда знадите и то: да смо у Риму у доба лажљивих богова, ја бих имала сва могућа права да чувам свети оган у храму девичанске богиње.

Велики војвода: О то пак, опростите, али...

Магдалена: Истина је, свјетлости, ствар је тако, ја вам јамчим.

Велики војвода: Кад би ви били, госпођо, то што сте рекли, ви би били изузетак од правила.

Магдалена: А зар су немогући на свијету изузетци.

Велики војвода: Неговорим то... него баш... могуће је. Али ипак, госпођо, има једна пословица те каже: Доћи ће мачка на сланину.

Магдалена: Ама ипак на пошљетку треба да стави и ганце; и ставићу их, свјетлости, прије или послје; не мислим да сам необрањива. Да жица зазвони, нужно је...

Велики војвода: Да је неко покрене.

Магдалена: Управо то.

Велики војвода: А ко ће бити тај сретни смртник?

Магдалена: Ко зна? Може бити и ви, кнеже.

Велики војвода: (*сједе код ње*) Ја?

Магдалена: Казала сам: може бити.

Велики војвода: А шта би требало учињети за то?

Магдалена: Допанути ми се, свјетлости.

Велики војвода: Оставите, молим вас, оставите титуле церемонијалне, које су ми досадне: понашајте се са мном пријатељски.

Магдалена: Премного части, свјетлости! Али кад сте тако добри, нећу ништа од вас да затајим. Казаћу вам истину. Ја сам дошла овдје да вам памет попијем.

Велики војвода: Као пјеснику Хартману.

Магдалена: Који је сада постао бесмртан и који ми захваљује за учињено му доброчинство што сам га смртно заљубила.

Велики војвода: Али ја, маркизо, нијесам пјесник.

Магдалена: Оно сте кнез, свјетлости, и ја вам предлажем начин, којим ћете прославити ваше име као оно нашега пјесника.

Велики војвода: А у чему би се састојао тај начин?

Магдалена: У одобрењу двије милости, које хоћу да од вас тражим. Ви ћете тијем учинити такво племенито дјело, да ћете надмашити све себи равне.

Велики војвода: Веома сам љубопитљив да чујем, шта желите од мене.

Магдалена: На прво мјесто једно дјело милосрђа — потпуно и савршено помиловање пуковника, конта Пафа, нашег неданика.

Велики војвода: Никада! Немогуће је; томе се противе велики државни разлози.

Магдалена: На друго мјесто вашу дозволу ступања у брак једноме младићу, кога ви љубите и штитите.

Велики војвода: Ема то је нека замка! Ко вас је наговорио, госпођо, да се заузимате за брак конта од Најбурга.

Магдалена: Он заиста није, свјетлости, јер га још нијесам ни видјела.

Велики војвода: Ко дакле?

Магдалена: Љубав коју гајим оној анђелској дјевојчици у коју је заљубљен, и моја душевна потреба да видим свакога сретна.

Велики војвода: Маркизо, кроз два сјата конте ће оставити Париз. То вам је мој одговор.

Магдалена: Хвала, свјетлости: те двије милости су ми дакле, одобрене.

Велики војвода: Како! Зар би сте се смјели још похвалити? Госпођо, ви много рачунате на вашу присутност!

Магдалена: Напротив, господине; ја баш рачунам на моју одсутност (диже се).

Велики војвода: Гле! Крећете? Зар тако брзо?

Магдалена: Ово је једино средство да вас позовем на дужност.

Велики војвода: Али, госпођо...

Магдалена: Слушајте, кнеже, шта ће се догодити кад се ја удаљим. Ви ћете најприје осјетити као да сте свалили са себе велико бремене и мислићете, да ћете ме заборавити. Али ко ме

једанпут видио, већ ме не заборавља никада. Мало по мало, успркос и отимање ваше, ја ћу се повратити и заузети мјесто, које још сада држим у вашем срцу. Је ли истина, кнеже?

Велики војвода: Истина је, истина!

Магдалена: Моја тајанствена слика, завјена у велу, пратити ће вас као сјена Банкова Махбета свуда: на софру, на шетњу, чак и на престо. Ма колико да рачунате на своју хладнокрвност, осјетићете тада за мношћу горућу жељу, која ће све више бивати живља док не постане вашим мучитељем, вашим очајањем; ви ћете изгубити вашу добру ћуд, вољу за радом, потребу за јело, најпослије и сан. Ви ћете тужно плакати за мојим одласком... зваћете ме натраг... Али ће тада бити касно.

Велики Војвода: Али како можете знати све то?

Магдалена: Из искуства учињена на другијема, господине. Зато што сте кнез, ви нијесте мање човјек него они.

Велики војвода: Па добро, кушајте! Пођите! Ја ћу имати толико снаге да вас заборавим; и никада нико неће рећи, да сам одобрио вашој проирености оно што сам одбио сузама другијех, и што се не слаже са мојијем достојанством.

Магдалена: С Богом, дакле, господине, за увијек. (*креће*)

Велики војвода: Стојте! Камо идете?

Магдалена: Идем да вам објавим рат, свјетлости. Подигнућу на вас коалицију од по Француске, од по Њемачке, те ћете се морати изложити толиким биткама, толиким јуришима, и најпослије подлећи им. Читав овај рат водићу с вама: без топова, без војника, него само јединим оружјем овим (*оцети диже вео и баци на великога војводу муњевити поглед*)

Велики војвода: Дођите амо, молим вас: Заповиједам вам.

Магдалена: Слушам, свјетлости. (*хоће да спушти вео*)

Велики војвода: Не спуштавајте тај вео за љубав Божју!

Магдалена: Свјетлости, ја ово чиним, из сажаљења према вама.

Велики војвода: Чујте, маркизо, будимо часом хладне крви.

Магдалена: Моја је, господине, као мраз.

Велики војвода: Моја као живи огањ! Претпоставимо дакле.

Магдалена: Шта?

Велики војводи: Да вам одобрим некад помиловање конта Пафа.

Магдалена: Врло добро. А оно друго.

Велики војвода: Ах! оно друго? Никад!

Магдалена: Пошто треба претпоставити, претпоставимо све.

Велики војвода: Е па добро — претпоставимо дакле све.

Али у томе случају каква би награда за мене била?

Магдалена: Тражите је од нашега срца.

Велики војвода: Моје срце ми одговара да је тражим од вас.

Магдалена: Ја не одговарам ништа, пошто све стоји у вашој власти.

Велики војвода: Али на пошљетку, претпоставите да сам вам све одобрио што тражите: што бисте онда за мене осјећали?

Магдалена: Дубоко поштовање и вјечиту благодарност.

Велики војвода: Ви сте ужасни!

Магдалена: Не, кнеже; ја сам искрена. Обећати вам оно — што не знам да ли могу одржати, значило би издати вас и не испунити своју дужност. Баш да вам озбиљно кажем, свјетлости: ви сте сасвијем зло били о мени извијешћени. Мене су вам насликали као неку гизделинку, поводљиву, проирену, погибелну. Па добро, ја сам баш за то дошла, да вам докажем, како сам ја сасвијем друга жена него ли ме ви држите. Будите задовољни мојијем пријатељством, чистијем, здравијем, незаинтересованијем; ја ћу се тијем поносити, а то пријатељство, ако га желите, постаје од сада ваше.

Велики војвода: Франц од Најбурга је властелин.

Магдалена: Знам, ваш син.

Велики војвода: Ко вам је казао?

Магдалена: Ви сами, одбијајући тако одлучно овај брак.

Велики војвода: Па добро, то вам доказује...

Магдалена: Да сте знали љубити и да у вашијем грудима куца осјетљиво срце.

Велики војвода: О да, осјетљиво, жарко... и то од сада посвећујем вама до гроба.

Магдалена: И ја ћу га примити врло радо, свјетлости.

Велики војвода: Као љубавница?

Магдалена: Као сестра.

Велики војвода: Маркизо, дођите у Германију.

Магдалена: Доћи ћу, свјетлости, да попратим младенце.

Велики војвода: Обећајете ли ми то?

Магдалена: Обећајем.

Велики војвода: И остаћете тамо?

Магдалена: И остаћу тамо.

Велики војвода: Вазда?

Магдалена: Вас мој живот.

Велики војвода: Под тијем условом одобравам брак.

Магдалена: Ох! А помиловање Конта Пафа?

Велики војвода: Ема то пак...

Магдалена: Или све, или ништа.

Велики војвода: Подигните опет тај veo.

Магделина: Ево! (*диже вео*).

Велики војвода: Ко би вам могао што одрећи? Нека буде помилован и Конте Паф.

Магдалена: Свјетлости, баш сте добри! Сада ми изволите дати декрет.

Велики војвода: Мало кашње, имате за сада моју ријеч. Сада ми је глава смућена; донијећу вам га ја сам; гдје пребивате?

Магдалена: Па лијепо, свјетлости; кроз три сата наћи ћете ме у улици св. Кришпина, број 20. Доведите собом вашег сина, а ја ћу вам представити невјесту.

Велики војвода: Добро; а сада само једну милост.

Магдалена: Какву, свјетлости?

Велики војвода: Један пољубац на вашој лијепој руци.

Магдалена: (*гануша и пружи му руку*): О, драге воље!

Слуга: (*пријављује*): Господин Пасквал.

Велики војвода: Нека га ђаво однесе сада у невријеме! Маркизо, извините, неодложиви интерес захтијева да за једну четврт сата дозволим приступ томе човјеку. Немојте отићи, причекајте, уђите у тај кабинет. Нећу да ме оставите прије него вам представим свога сина.

Магдалена: Отреите ме брзо, свјетлости, јер ме чека веома хитан посао, (*уђе у кабинет*).

Којава трећа.

Пасквал и велики војвода.

Пасквал: Ево ме, свјетлости, тачно као по меридијану!

Велики војвода: Није истина, господине; сада није више него двије и по, а ваша аудијенција била је заказата на три.

Пасквал: Ваљда сам вас узнемирио? Као ми је али ме морао други важни посао, због којег треба да сам кроз по сата слободан.

Велики војвода: Требало би да знате, да се са кнежевима не смије тако слободно поступати.

Пасквал: Ма, драги мој господине, ја не могу ради ваших церемонија своје интересе напунити. Молим да се сјегите, да сте ме ви позвали због новчаног зајма.

Велики војвода: Лакше, молим вас, не говорите тако гласно. Ви знате, да сам ја увијек тријељиво подносио вашу претјераност; у томе је доказ мога поштовања, које вам одајем.

Пасквал: Хвала, свјетлости.

Велики војвода: Данас ми се чините зле воље.

Пасквал: Баш и јесам. На прво мјесто не осјећам се добро. Прошле ноћи исцједио сам неколико ботиља шампањца, па ми

је јутрос глава тешка. Додај још и томе неке помање ситварије и досаде, па није чудо, што сам оваке ћуди.

Велики војвода : Јесте ли ми донијели барем повољан одговор.

Пасквал : Ја сам вам донио једно чисто и заокружено јесам. (Вади порфеј и ставља ~~на~~ сто). Ево вам једно добро на француску банку за трећину износа што вам треба. Друга трећина је овдје у моме порфеју, а остатак биће вам уручен кроз петнаест дана.

Велики војвода : Ах, мој драги Пасквале, ви сте управо златни човјек.

Пасквал : Врста којој дугујем симпатију ваше свјетлости.

Велики војвода : Пошто је дакле све готово, ограничимо се сада на измјену својих потписа. Сјутра у који год хоћете сат саставићемо формалну исправу.

Пасквал : Ох! разумијем, свјетлости! Пошто сте примили новац, не остаје вам друго, да се чим прије опростите вашег најпонижнијег слуге Пасквала. Сјутра пак послаћете ме код мајордома... јест јест...

Велики војвода : Господине, то пак...

Пасквал : О, познајем ја, господине, те маневре! И за то, да би ми част мало дуже трајала задржајући се код вас, желим да све свршимо одмах овдје сједећи.

Велики војвода : Али у овај час, неодложиви посао зове ме на друго мјесто.

Пасквал : И ја имам неодложивијех послова, али свако у своје вријеме. Новац је овдје, потпис је мој овдје, ми ћемо свршити све у трен ока, само да ми ваша свјетлост дозволи један услов.

Велики војвода : Ну, дакле, кажите и трсимо једном!

Пасквал : Јучер сам вам говорио о неком лијепом плавојку, те је ловио врапце у башти.

Велики војвода : Па?

Пасквал : Па ја хоћу да тај птичар буде отправљен у своју отаџбину.

Велики војвода : Шалите ли се ви, господине Пасквале?

Пасквал : Напротив. То је управо услов *sine qua non* те ја стављам у наш уговор. Плавојко треба да још данас отпутује, и да се више не врати у Париз.

Велики војвода : Али шта вам је запело за то да конте Франц остави Париз.

Пасквал : Није ми тешко казати, свјетлости. Овакав какав сам заљубио сам се у неку Антонину Хуберт вашу сусјетку.

Велики војвода : Ви!

Пасквал: А зашто не, господине? Љубав припада свакој доби. Него како ова љубав припада и доби нашега посинка, који се упутио мојом стазом и махнута за оном коју ја љубим, то треба да с мјеста ослободи ту стазу и да се више никад на њу не поврати. То је све.

Велики војвода: Пошто ви знате да конте љуби госпођу Хуберт, не знате ли ваљда, да му она одговара на ту љубав?

Пасквал: Знам и немарим.

Велики војвода: Онда се немате чему надати.

Пасквал: Немам се чему надати? Па! ха! Таман ја на то помислих! Кад се милионима може купити једно војводство то прје се може задобити каква лијепа дјевојка.

Велики војвода: Ма знате ли, да је тај ваш језик...

Пасквал: Логичан, веома логичан.

Велики војвода: (За себе.) Шта ћу сада? На што да се одлучим? Ја сам заложбо своју ријеш Маркизи, ево је тамо! Њо ће ми пружити један крај, краја да изађем из овог лабиринта!

Пасквал: Дакле, свјетлости, шта сте одлучили...

Велики војвода: О да знате!... О, да вам могу казати!...

Пасквал: Ја нећу да знам ништа, нећу ништа да ми кажете, реците само једну од двије. Или или не.

Појава четврта.

Магдалена, без вела и праскини, а за њим Артур дејд.

Магдалена: Не! Кнез неће примити услов, који му тако дрско нудите.

Велики војвода: (За себе.) Она је чула све!

Пасквал: (Обстипујући зачуђено напраз) Госпођо, извините, али ја... али ви...

Магдалена: Деде, свјетлости, станите опет на достојанство човјека и владара, које вам пристоји. Презрите нову круну, коју хоћете примити из рука овога ниткова; она би вам чело окаљала. Ви сте и сувише били тугаљив са овим безобразником. Ето, дакле, то је она велика моћ злата! Гле, пред тијем идолом сагибају се и највеће висине! Ах! злато је заиста господар господара, владар владара!

Пасквал: Госпођо, ма ко да сте ви, пазите добро, да је тај владар мој поданик и могао би снаћи начин, да вам се освечи.

Магдалена: Могуће да је у рукама кога другог, али у вањјема никада, господине Пасквале. И од више сте ми познати, да бих се побојала од вас. Ви се нећете никада оженити са

госпођицом Хуберт, која ће још данас бити вјенчана са контом од Најбурга. Је ли тако, свјетлости?

Велики војвода: Тако је.

Пасквал: Госпођо, ма колико превласти имали ви над њеном ошћом, нећете успјети да о њој заборавите њен интерес, који зависи од њених уговора, који ће успркос вама бити склопљен под даншњем условом.

Велики војвода: Пријетња! Одлазите, господине, одлазите одмах из овога стана!

Пасквал: Како свјетлости, говорите ли озбиљно?

Велики војвода: Тако озбиљно, да, ако ме с мјеста не послушате, позваћу своје слуге и наредити да вас отјерају.

Пасквал: Али новац тамо је на столу.

Велики војвода: (гласно да зазвони) Но, дакле?

Пасквал: (за себе) Врага! тако једна дијелна шпекулација да ми пропадне због те сплеткарице! (гласно) Свјетлости, дозволите ми једну ријеч: ја сам може бити разговарао мало жинде, али сам данас баш нешто але воље... тражим проштење.

Велики војвода: (звони, урлају се Аренфелд) Господине Аренфелде, отпратитите овога господина преко врата и покажите га добро стражама, да га отјерају ако би се више извађао уследио да се опет пријави.

Пасквал: Свјетлости, али то пак...

Аренфелд: (срдиито) Господине, јесте ли разумјели? Изволите!

Пасквал: Стани мало, мој новац за љубав Богу! (уође столу, узме порцел, а, излазећи, погледа грозно на Магдалену.) (за себе): Проклета жено, лијепа си, ма ћеш ми га платити!

Појава пета.

Магдалена, и Велики војвода, за тим Аренфелд.

Велики војвода: Ах, маркизо, хвала вам, ви сте за мене учинили, што ја ваљда не бих има куражи никада да учиним.

Магдалена: Мило ми је, свјетлости, и радосна сам, што сам имала прилике да вам дадем први доказ мога пријатељства. Сада вас остављам и трчим, да овеселим моју драгу Антонину.

Велики војвода: А зар нећете да видите мога сина, кога сте учинили сретнијем и који вам је све дужан?

Магдалена: Довешћете га собом свјетлости, пошто сте благоизволили обећати, да ћете доћи код мене.

Арендфелд: *(улази)* Хоћете ли дозволити, свјетлости, да вам приступи конте од Најбурга прије него отпутује?

Велики војвода: Он долази у добри час. *(Магдалени)* Јавићу му у вашем присуству опозвање његове осуде.

Магдалена: Добро, свјетлости, како хоћете. *(Пође огледалу и ставља вео, који бјеше дигла изласком из кабинета. Улази Франц у путничкој одјећи, преклоњеном главом. Он стане обрнути плећима к Магдалени)*

Појава места

Франц и прислужни

Велики војвода: Франц, приступи ближе. Сирото дијете, ти си блијед, мукотрпан; али једном једитом ријечи ја ћу те оздравити. Ти ћеш се оженити са госпођицом Хуберт.

Франц: Шта кажете, свјетлости?

Велики војвода: Неки андио је у твоју корист за то радио. Обрни главу и погледај га: ено га. *(Франц се окрене. Магдалена га види у огледалу, почи га, па онда брзо спушта вео).*

Магдалена: *(за себе)* Боже! он је!

Франц: Госпођо, ја нијесам сретан да вас познајем; могу ли вјеровати, што ми рече његова свјетлост? Јесте ли ви добили дозволу за мој брак?

Магдалена: *(дрхтајући и колебајући се)* Јесам!

Франц: Ах! дозволите онда, да стиснем вашу руку, и да вам изјавим вјечиту своју благодарност.

Магдалена: *(уштивајући напрег колебајући се)* Господине конте... будите увјерени... ја ћу чинити... увијек завјете... за вашу срећу... свјетлости... до виђења... мало кашње... са одлуком... *(крене).*

Велики војвода: Али шта вам је, госпођо? Глас ваш дрхте корак вам се колеба...

Магдалена: Ништа, ништа... радост... узбуђење *(поклонив се).* *(За себе)* О судбино! *(истрчи).*

(Свршетак III-га чина; наставиће се IV-ти чин).

